

СТРАДАЊЕ СТАНОВНИКА ШЕХОВАЦА У ДРУГОМ СВЈЕТСКОМ РАТУ 1941–1945. ГОДИНЕ

Анстракт: Овај рад говори о страдању недужног цивилног становништва у селу Шеховци, у општини Мркоњић Град у току 1941. године, од стране усташа. Циљ овог рада је да се сачува сјећање на трагични догађај о којем се веома мало зна, а који је по карактеру злочина једнак онима у Дракулићу, Шарговцу и другим познатим стратиштима. Злочин који су усташе починиле у љето 1941. године имао је за циљ да се уништи српско становништво у овом, као и у околним српским селима. О овом догађају постојала су бројна усмена предања, која су временом изгубљена, али и ријетки непотпуни писани трагови. Истраживањем овог догађаја и публикавањем историјских чињеница везаних за њега, сачувао би се од заборава један злочиначки подухват који се не би смио заборавити.

Кључне ријечи: Шеховци, Мркоњић Град, Други свјетски рат, злочин, цивили, страдање.

О страдању недужног становништва села Шеховци у току Другог свјетског рата нема много писаних трагова, па постоји реална могућност да се о том страдању никада ништа не сазна. Сјећања оних који су преживјели то вријеме су нестала јер они више нису живи, а и усмена предања која су пренијели на млађе нараштаје су увелико изблиједила. Ипак, захваљујући вољи и труду неких од мјештана, сачувани су неки писани трагови који су драгоцен извор и свједочанство о монструозности идеје да се један народ уништи на свом вјековном простору и да се избришу сви трагови његовог постојања. Овај рад има за циљ да сачува од заборава злочин који се не смије заборавити. О страдању становника Шеховаца писао сам у мојој књизи *Шеховци – село које нестаје*, која је објављена 2015. године у издању Географског друштва Републике Српске, у којој је главна тема била проблем депопулације руралних подручја Републике Српске на примјеру мог села Шеховци.

Прикупљајући грађу за ту књигу, пронашао сам нека свједочења о страдању становника тог села у току Другог свјетског рата, али како то није била главна тема тог рада, наставио сам истраживати ту тематику и касније и дошао до значајних сазнања анализирајући спискове жртава у Музеју жртава геноцида у Београду. Та сазнања желим подијелити са широм читалачком публиком.

За капитулацију Краљевине Југославије овдашњи народ није ни знао, јер се није бавио политиком већ тешким поштеним радом у пољопривреди, гледајући своја посла и како и од чега да прехрани своје породице. Међутим, када су чули експлозије топовских граната и митраљеску паљбу и видјели на небу

њемачке авионе, знали су да се дешава нешто значајно, да долази рат, а са њим и тежак период живота. Али нико од њих није ни могао наслутити какво се зло спрема и да ће доћи неки људи који ће жељети да их униште, да их све убију и да им запале све што имају. Нису могли у то да вјерују јер никоме ништа нису били ни криви ни дужни. Поготово нису могли да вјерују да ће им то урадити њихове комшије и познаници из сусједног хрватског села Лисковице. Зато и нису бјежали од својих кућа јер су их ови дозивали по именима, тврдећи да им неће ништа и да се не боје. Многи су животом платили ово увјеравање, вјерујући да, ако човјек никоме није ништа нажао учинио, нема разлога да се плаши било кога.

Усташка управа је послје Априлског рата 1941. године запосјела важне путне комуникације, па тако и важну раскрсницу путева у Црној ријеци, гдје се одваја пут за Мркоњић Град од пута Бања Лука – Јајце. То је за њих било важно упориште јер су тако контролисали кретање на овим важним путним комуникацијама. Командант тог упоришта био је Иван Мусић, усташа из Херцеговине. Ова усташка формација починила је страшне злочине по околним српским селима. У тим злочинима се нарочито истицао фра Стјепан Кулушић, свећеник из сусједног села Лисковице. Због терора којег су спроводили по околним селима, група устаника, предвођена Алексом Пенићем, напала је и разбила ову формацију 20. новембра 1941. године. Послје овог догађаја се неподношљиво стање погоршало, јер је услиједила одмазда у којој је страдало око 520 људи из околних села, а половина њих у Здравственој станици у Мркоњић Граду.

О страдању цивилног становништва у Доњим Шеховцима свједоче драгоцјене забиљешке које је оставио Никола Арежина, свједок ових догађаја. Такође, нека сазнања о усташким злочинима је чуо разговарајући са преживјелим мјештанима. Према његовим забиљешкама, први злочин у Доњим Шеховцима усташе су починиле тако што је једна већа њихова формација (око 200 усташа) дошла из сусједног села Дабрац и, подијеливши се у више мањих група, убијала све редом, углавном употребом ножа и бајонета и са што мање пуцњава, да се не би узнемирило становништво и да не би побјегло пред њима. Тај начин је заиста допринио томе да тог, 31. августа 1941. године, усташе у једном дану убију 37 цивила, а да им је умакло свега неколико опрезнијих мјештана.

Тог дана су на улазу у село из правца Дабраца усташе прво убиле Косту Аничича и његову супругу и запалили им кућу, а онда дошли до куће Ђуре Павловића и ту убиле Милосаву Павловић (1920–1941), Стану Павловић (1900–1941), Јованку Павловић (1880–1941), Николу Павловића (1910–1941), Анђу Павловић (1941–1941, дијете од 3 мјесеца), Мару Павловић (1938–1941), Драгу Павловића (1938–1941) и Душана Павловића (1924–1941).

Иста група усташа је потом отишла до куће Луке Бојанића (1929–1941), убила га и запалила му кућу. Након тога одлазе до куће Душана Богдана, гдје су убиле 10 чланова његове породице, и то: Душана Богдана (1910–1941), Босиљку Богдан (1917–1941), Јову Богдана (1937–1941), Душанку Богдан

(1939–1941), Бору Богдана (1941–1941, дијете од неколико мјесеци), Илију Богдана (1915–1941), Спасоја Богдана (1921–1941), Ђуру Богдана (1900–1941), Тодора Богдана (1889–1941) и Јоку Богдан (1895–1941). У овом случају усташе су показале невиђену монструозност, јер су Тодора, Јоку и Бору живе запалили у њиховој кући. Након што су побили породицу Богдан и попалили све њихове објекте, иста група усташа отишла је до куће Марка Којића и ту наставила покољ, убивши Марка Којића (1898–1941), његову супругу Мару Којић (1903–1941), кћер Загорку (1933–1941) и сина Драгу (1933–1941, дјецу од осам година).

Усташки крвави пир је настављен у непосредној близини, убиством породице Павловић, гдје убијају Остоју Павловића (1903–1941), Крстана Павловића (1934–1941, дијете од седам година) и Ђурђију Павловић (1939–1941, дијете од двије године), док су Петру Павловић (1903–1941) рањену оставили (избодену ножем) да полако умире испред запаљене им куће. Она је умрла следећег дана од задобијених повреда.

Другу породицу Павловић, која живи у сусједној кући, нису том приликом успјели ухватити цијелу, јер су неки чланови породице успјели на вријеме побјећи, али су том приликом заробили Душана Павловића (1924–1941) и убили га на кућном прагу, а његовог брата Бранка ранили ножем и оставили да умире у мукама, али је он преживио упркос тешким повредама.

Једна од усташких група је тога дана на превару ухватила и убила Симу Малбашића (1880–1941), који је повјеровао у усташко обећање да свима који буду код својих кућа а не у збјеговима, они неће ништа. Они су га ухватили и убили испред његове куће. Тог несретног дана (31. августа 1941. године) једна од усташких група ухватила је код њихове куће браћу Алексу и Милана Ђурановића и обојицу извела испред куће, гдје су их планирали стријељати, али док су усташе спремале оружје, Алекса је кренуо у бијег. Усташе су запуцале за њим, али је он побјегао неповријеђен, док су његовог брата Милана (1901–1941) убили уз зид њихове куће.

Сличан догађај се десио и приликом покоља породице Арежина. Када су усташе ухватиле Мирка Арежину код његове куће и претресли га, пронашли су нож на преклапање (тзв. склопац) и оборили га на земљу. Док се један од усташа намјештао клечећи му на прсима да га закоље тим ножем, други га је држао за оковратник. Мирко је одгурнуо усташу са себе и устао, а другог, који га је покушавао зауставити, вукао је за собом док га овај није пустио. Тако се спасио сигурне смрти испод већ припремљеног ножа за клање.

Нажалост, многи други чланови његове бројне фамилије нису преживјели. Том приликом усташе су убиле Мијата Арежину (1891–1941), Перу Арежину (1905–1941), Мару Арежину (1918–1941), Ђуру Арежину (1919–1941), Милу Арежину (1918–1941), као и двије комшинице које су се ту затекле – Анђу Реказ (1850–1941, баку од 91 године) и Деву Милановић (1886–1941).

Пошто је већ било вече и ближила се ноћ, усташе су се упутиле према Црној Ријечи, гдје су били смјештени. Тако је завршен вјероватно најтрагични-

ји дан у прошлости овог села у ком је, у једном дану, у дијелу села убијено 37 цивила на најмонструознији начин. Сљедећег дана (1. септембра 1941. године), рано ујутро иста група усташа се враћа у Доње Шеховце. Овај пут долазе из правца шеховачког моста, путем који из села води до главног пута Бања Лука – Мркоњић Град, са намјером да наставе са својим злочином. Том приликом пале све куће које претходног дана нису запалиле. Међутим, мјештани су поставили сеоске страже, а жене и дјецу послали у дубину села, према Горњим Шеховцима и сусједном селу Тријебову. Тог дана усташе нису нашле ни убиле никога у Доњим Шеховцима, па су отишле у сусједно село Густовару, гдје су убијали и палили све на шта би наишли.

Након овог се дио становништва повремено враћао из збјега да види шта им је са кућама и да донесу нешто хране породицама у збјегу. Тако су 5. септембра 1941. године усташе ухватиле Луку Каурина (1890–1941) и његовог сина Марка (1913–1941), Мирка Каурина (1913–1941) и његову супругу Зорку (1914–1941), те их мучећи одвели у Мркоњић Град, гдје су сви убијени у болници која је била сабирни центар за све ухваћене цивиле. Том приликом највише су мучили Луку Каурина, за којег су знали да је био српски добровољац из Првог свјетског рата. Њему су вадили очи, одсјекли језик и чупали нокте све док није умро од посљедица мучења.

И 8. септембар 1941. године био је кобан за многе мјештане Шеховаца. Тог дана усташе, предвођене Винком Вулићем, долазе у Доње Шеховце и хватају Јефту Милановића (1884–1941), Перу Каурина (1911–1941) са супругом Станом (1908–1941) и кћерком Маром (1930–1941, дјевојчицом од 11 година), затим Вида Каурина (1890–1941) са супругом Стаком (1899–1941) и сином Недељком (1924–1941), те Марка Каурина (1913–1941), Максима Каурина и Спасоју Којића (1895–1941). Жене и дјецу су одмах убили, а одрасле мушкарце одводе, да би их касније све побили у болници у Мркоњић Граду. О наивности народа говори и случај Максима Зељковића (1905–1941), који је био у збјегу и није вјеровало да усташе убијају све редом, па је, говорећи да војска неће никога ништа, напустио збјег и вратио се кући. Идући усташама у сусрет, питао их је зашто су га звали, а они су га убили чим им је пришао.

У току 11. септембра 1941. године усташе, предвођене Мирком Стипанчићем, дошле су у Доње Шеховце и ухватиле Јовицу Богдана (1920–1941), Стеву Павловића (1898–1941), Лаку Павловића (1912–1941), Николу Грчића (1910–1941), Илију Ђурановића (1910–1941) и Душана Ђурановића (1919–1941). Сви су одведени у правцу Мркоњић Града и нико од њих се није жив вратио. Касније се сазнало да су сви убијени у Стокиној њиви, преко пута мезара (гробља) у Мркоњић Граду (према свједочењу Милана Кудре).

Нови усташки поход десио се 15. септембра 1941. године, када су усташе, предвођене Јозом Ловрићем, ухватиле Остоју Богдана (1900–1941) и Саву Перића и одвели их у Бјелајце на стријељање. Успут им је успио побјећи Саво Перић, који се тако спасио сигурне смрти. На исти начин страдао је и Гојко Арежина (1915–1941), којег је ухватио усташа Бранко Бутковић 20. септембра

1941. године и одвео га у Мркоњић Град, гдје га је убио. Један од најгорих злочина у Шеховцима је усташко убијање двоје дјеце чије су родитеље убили претходних дана, а њих тада нису затекли код куће. То су Радован Зељковић (1929–1941) и његова млађа сестра Бранка Зељковић (1935–1941). Радован је имао 12, а његова сестра шест година. Монструмима није било довољно што су им претходно побили родитеље и запалили кућу, па су и њих побили како би показали своје јунаштво и како би испунили постављени циљ – потпуно уништење и истребљење српског становништва. Након овог догађаја дошло је до значајнијег самоорганизовања мјештана и масовнијег устанка у селу, тако да усташе нису смјеле више долазити у село.

Овакве злочине не може чинити онај коме убијање на представља задовољство и ко није отрован мржњом која му не допушта да трезвено размишља. У прошлости је било ратова у којима су се војници суочавали са тешким одлукама између извршења војничке наредбе, која је подразумијевала убијање недужних цивила, и личног морала и сопствене свијести о погрешности таквих поступака. Такве ситуације су обично рјешаване напуштањем војске, јер би надвладала савјест и схватање да се налази у погрешној војсци. На примјеру злочина почињених у Шеховцима види се злочиначки карактер државног и војног руководства Независне Државе Хрватске. Након 54 године опет је усташка нога крочила у Шеховце. Тог 10. децембра 1995. године опет су палили и убијали све редом. То су радили потомци (унуци) оних који су то урадили прије њих. То је био њихов начин да се “одуже” онима чији преци су их ослободили и у Првом и у Другом свјетском рату и из поражених их превели у побједнике, опростили им сва злодјела која су починили и покушали да са њима буду браћа. Када се сагледа сва ова трагична прошлост народа овог простора, може се поставити питање како смо уопште опстали на овом простору.

О страдалницима из Шеховаца данас свједочи мала спомен-плоча постављена код партизанског гробља у Горњим Шеховцима, на којој пише да је на том мјесту сахрањено 100 цивила и 20 бораца који су убијени од стране усташа 1941. године. Сматрам да ове жртве заслужују много више од тога, а то би била велика спомен-плоча са именима свих 156 страдалих војника и цивила. За исправку ове неправде ћу се лично залагати у будућности.

Прилог

ЦИВИЛНЕ И ВОЈНЕ ЖРТВЕ ИЗ ШЕХОВАЦА У ТОКУ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА (1941–1945)

1. Ајдер (Перо) Перо (1925–1943)
2. Арежина (Мијат) Ђуро (1919–1941)
3. Арежина (Никола) Мара (1918–1941)
4. Арежина (Перо) Мијат (1891–1941)

5. Арежина (Перо) Перо (1905–1941)
6. Арежина (Илија) Гојко (1915–1941)
7. Арежина (Перо) Милан (1940–1941)
8. Бјекић (Миле) Младен (1918–1941)
9. Бјекић (Пане) Гојко (1918–1941)
10. Билбија (Стојан) Миле (1918–1945)
11. Богдан (Божо) Душан (1910–1941)
12. Богдан (Божо) Душан (1912–1941)
13. Богдан (Божо) Илија (1915–1941)
14. Богдан (Душан) Боро (1941–1941)
15. Богдан (Душан) Душанка (1939–1941)
16. Богдан (Душан) Јово (1937–1941)
17. Богдан (Душан) Миленко (1935–1941)
18. Богдан (Душан) Мира (1934–1941)
19. Богдан (Душан) Неђо (1936–1941)
20. Богдан (Ђуро) Ђуро (1900–1941)
21. Богдан (Ђуро) Јовица (1920–1941)
22. Богдан (Јово) Остоја (1900–1941)
23. Богдан (Јово) Тодор (1889–1941)
24. Богдан (Лазар) Босиљка (1917–1941)
25. Богдан (Нико) Остоја (1908–1941)
26. Богдан (Перо) Спасоја (1921–1941)
27. Богдан (Тодор) Јока (1895–1941)
28. Богојевић (Ђуро) Лука (1929–1942)
29. Богојевић (Н Н) Ђуро (1896–1991)
30. Богојевић (Станко) Мара (1905–1941)
31. Бојанић (Иле) Павле (1909–1943)
32. Бојанић (Јово) Лука (1896–1941)
33. Бојанић (Томо) Стојан (1918–1943)
34. Бошкић (Алекса) Анђа (1925–1941)
35. Бошкић (Алекса) Анђа (1927–1941)
36. Девура (Јован) Ђуро (1908–1941)
37. Девура (Јово) Стана (1940–1941)
38. Девура (Н Н) Стана (1867–1941)
39. Девура (Перо) Јован (1928–1941)
40. Ђурановић (Божо) Јово (1889–1941)
41. Ђурановић (Н Н) Милена (1904–1941)
42. Ђурановић (Божо) Јово (1908 –1941)
43. Ђурановић (Иле) Милан (1901–1941)
44. Ђурановић (Илија) Душан (1919–1942)
45. Ђурановић (Јово) Бошко (1941–1941)
46. Ђурановић (Јово) Драго (1912–1941)
47. Ђурановић (Јово) Душан (1920–1943)

48. Ђурановић (Јово) Јово (1898–1941)
49. Ђурановић (Јово) Марица (1938–1941)
50. Ђурановић (Јово) Мира (1931–1941)
51. Ђурановић (Јово) Неђо (1910–1941)
52. Ђурановић (Јово) Олга (1929–1941)
53. Ђурановић (Јово) Станко (1925–1941)
54. Ђурановић (Јово) Станко (1930–1941)
55. Ђурановић (Миле) Илија (1900–1941)
56. Ђурановић (Миле) Милена (1908–1941)
57. Ђурановић (Н Н) Милева (1902–1941)
58. Ђурановић (Перо) Лако (1927–1944)
59. Еремија (Лако) Милан (1926–1943)
60. Грчић (Никола) Перо (1884–1941)
61. Грчић (Перо) Никола (1910–1941)
62. Грчић (Перо) Перо (1880–1941)
63. Јарић (Перо) Јован (1911–1941)
64. Јарић (Раде) Бранко (1917–1943)
65. Јарић (Н Н) Јован (1907–1941)
66. Јарић (Н Н) Коста (1911–1941)
67. Јеремић (Лазар) Никола (1924 –1943)
68. Јоргановић (Јово) Раде (1918–1941)
69. Јоргановић (Лазар) Душан (1922–1941)
70. Јоргановић (Лазар) Марко (1918–1941)
71. Јоргановић (Нико) Стево (1921–1941)
72. Јоргановић (Симо) Марко (1914–1941)
73. Каурин (Јово) Зорка (1914–1941)
74. Каурин (Лука) Марко (1913–1941)
75. Каурин (Лука) Мирко (1913–1941)
76. Каурин (Нарко) Лука (1890–1941)
77. Каурин (Марко) Вид (1890–1941)
78. Каурин (Митар) Стана (1908 –1941)
79. Каурин (Нико) Стака (1899–1941)
80. Каурин (Паво) Зорка (1918–1941)
81. Каурин (Перо) Драгиња (1925–1943)
82. Каурин (Перо) Госпава (1935–1941)
83. Каурин (Перо) Мара (1930–1941)
84. Каурин (Симо) Мирко (1913–1941)
85. Каурин (Симо) Перо (1911–1941)
86. Каурин (Вид) Неђо (1924–1941)
87. Којић (Ђуро) Марко (1898–1941)
88. Којић (Ђуро) Спасоја (1895–1941)
89. Којић (Јован) Мара (1909–1941)
90. Којић (Марко) Драго (1933–1941)

91. Којић (Марко) Јока (1930–1941)
92. Којић (Марко) Мара (1903–1941)
93. Којић (Марко) Радојка (1920–1941)
94. Којић (Марко) Загорка (1933–1941)
95. Којић (Перо) Станко (1914–1944)
96. Кудра (Н Н) Миле (1923–1943)
97. Лекић (Мирко) Марко (1927–1941)
98. Лекић (Перо) Милан (1926–1942)
99. Лекић (Н Н) Сретко (1910–1941)
100. Малбашић (Лазо) Симо (1880–1941)
101. Малбашић (Симо) Лазо (1918–1941)
102. Милановић (Ђуро) Вида (1893–1941)
103. Милиновић (Јевто) Дева (1886–1941)
104. Милиновић (Нико) Јевто (1884–1941)
105. Павловић (Ђуро) Јована 1882–1941)
106. Павловић (Илија) Петра (1903–1941)
107. Павловић (Илија) Петра (1902–1941)
108. Павловић (Јово) Јованка (1880–1941)
109. Павловић (Крстан) Лако (1912–1941)
110. Павловић (Крстан) Остоја (1903–1941)
111. Павловић (Марко) Драго (1939–1941)
112. Павловић (Марко) Ковиљка (1931–1941)
113. Павловић (Марко) Мара (1938–1941)
114. Павловић (Марко) Милка (1924–1941)
115. Павловић (Марко) Миља (1928–1941)
116. Павловић (Марко) Неђо (1937–1941)
117. Павловић (Марко) Стана (1907–1941)
118. Павловић (Митар) Стево (1898–1941)
119. Павловић (Никола) Милосава (1920–1941)
120. Павловић (Остоја) Ђурђија (1940–1941)
121. Павловић (Остоја) Крстан (1934–1941)
122. Павловић (Паво) Нико (1870–1941)
123. Павловић (Перо) Душан (1924–1941)
124. Павловић (Раде) Стана (1900–1941)
125. Павловић (Спасоја) Анђа (1940–1941)
126. Павловић (Спасоја) Никола (1910–1941)
127. Павловић (Спасоја) Радојка (1940–1941)
128. Пејић (Остоја) Никола (1924–1942)
129. Перић (Милан) Лазо (1922–1943)
130. Пекез Паво (Н Н) (1916–1941)
131. Рајковић (Н Н) Стана (1876–1941)
132. Реказ (Јово) Анђа (1850–1941)
133. Рожић (Павле) Ратко (1914–1944)

134. Рожић (Павле) Владимир (1920–1941)
135. Рожић (Спасоје) Боре (1918–1942)
136. Рожић (Васо) Душан (1920–1944)
137. Рожић (Васо) Тода (1919–1943)
138. Савановић (Јово) Гојко (1918–1942)
139. Сладојевић (Благоје) Божо (1890–1942)
140. Сладојевић (Н Н) Бранко (1913–1941)
141. Сладојевић (Н Н) Бранко (1920–1941)
142. Сладојевић (Нико) Јово (1912–1943)
143. Сладојевић (Н Н) Лазар (1900–1941)
144. Видовић (Јово) Душан (1918–1943)
145. Зељковић (Лако) Максим (1910–1941)
146. Зељковић (Максим) Бранко (1935–1941)
147. Зељковић (Максим) Недељко (1938–1941)
148. Зељковић (Максим) Радован (1929–1941)
149. Зељковић (Н Н) Јованка (1900–1941)
150. Зељковић (Тодор) Душан (1924–1941)
151. Зељковић (Тодор) Гојко (1919–1941)
152. Зељковић (Тодор) Стеван (1930–1941)
153. Зељковић (Тодор) Зорка (1925–1941)
154. Зељковић (Н Н) Тодор (?–1941)
155. Зељковић (Максим) Максим (1905–1941)
156. Зељковић (Максим) Сава (1923–1941).

Табела 1.

Структура жртава	Број	Процент
Цивили	132	84,6%
Војници	24	15,4%

Табела 2: Старосна структура жртава (по деценијама старости)

Старост жртава	0–10	11–20	21–30	31–40	41–50	51–60	60+
Број страдалих	25	27	44	27	17	9	7

Табела 3: Старосна структура жртава (по животној доби)

	Младо становништво	Зрело становништво	Старо становништво
Старосна доб (године)	1–18	19–60	60+
Процент	48 (30,8%)	101 (64,7%)	7 (4,5%)

Извори и литература

БУРАНОВИЋ, Славко. (2015) *Шеховци село које нестаје*. Географско друштво Републике Српске, Бања Лука.

Забилешке преживјелих мјештана (Никола Арежина)

Списак страдалих Срба Мркоњић Града у Другом светском рату, Београд, 6/2021.
(<www.makroekonomija.org>)